

Սերգեյ Մեղրյան
*ԵՊՀ քաղաքացիական դատավարության ամբիոնի վարիչ,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ*

**ՓՈՐՉԱԳԵՏԻ ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ
(ԳՈՐԾՈՂ ԻՐԱՎԱԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ ԵՎ
ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ)**

ՔԳՕ 47-րդ հոդվածով ապացույցների թվին են դասվում նաև փորձագետների եզրակացությունները:

Գործի դատական քննության ընթացքում փորձաքննություն նշանակելու անհրաժեշտություն է առաջանում այն դեպքում, երբ դատարանը բախվում է հատուկ մասնագիտական գիտելիքներ պահանջող հարցերի պարզաբանման անհրաժեշտության հետ:

ՔԳՕ 60-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ գործի քննության ժամանակ հատուկ գիտելիքներ պահանջող հարցերի պարզաբանման նպատակով դատարանը կարող է կողմի (կողմերի) միջնորդությամբ կամ իր նախաձեռնությամբ նշանակել փորձաքննություն: Հետևում է, որ փորձաքննություն պետք է նշանակվի բոլոր այն դեպքերում, երբ ապացույցների ընկալման կամ հետազոտման համար պահանջվում են հատուկ գիտելիքներ, որոնց դատավորը, ելնելով իր մասնագիտության բնույթից, ենթադրաբար չի տիրապետում:

Դատավարագիտության մեջ **դատական փորձաքննությունը** բնորոշվում է որպես ապացույցների ընկալման, հետազոտման և ստուգման գործընթաց, իսկ **փորձագետի եզրակացությունը**՝ փորձագետի իրականացրած հետազոտության արդյունք, փաստական հանգամանքներ պարզելու դատավարական միջոց:¹

Փորձագետի եզրակացությունը հիմնվում է գործում եղած փաստական տվյալների վրա՝ հանդիսանալով նյութական օբյեկտների կամ գործում արտացոլված տեղեկությունների հետազոտման արդյունք: Սակայն բոլոր դեպքերում այն բովանդակում է գործի համար նոր էական

---

¹ Տե՛ս *Պետրոսյան Ռ. Գ.*, Հայաստանի քաղաքացիական դատավարություն, երրորդ հրատ., - Եր., Երևանի համալս. հրատ., 2007, էջ 386:

տեղեկություններ, որոնք ստացվում են հատուկ գիտելիքների օգտագործմամբ կատարված փորձաքննության արդյունքում: Ներկայացված օբյեկտների հետազոտման արդյունքների հիման վրա փորձագետը կա՛մ հայտնաբերում է նախկինում գործով անհայտ նոր փաստեր, կա՛մ հստակ բացահայտում է ենթադրվող փաստերը, կա՛մ նորովի է գնահատում այս կամ այն փաստը:¹

Գատական փորձաքննությունը կատարվում է հատուկ գիտելիքներով օժտված (գիտակ) անձանց՝ փորձագետների կողմից, որոնք փաստերի վերլուծությունը, դրանց բացատրությունը կատարում են հատուկ գիտելիքների՝ գիտության տվյալների և իրենց ունեցած հատուկ փորձի հիման վրա: Ընդ որում, հատուկ գիտելիքներ ասելով՝ պետք է հասկանալ բոլոր այն գիտելիքները, որոնք վերաբերվում են գիտության, գրականության, տեխնիկայի, արվեստի, արհեստի, մարդկային գործունեության ուրուշակի այլ բնագավառների և մատչելի են հասարակության ոչ բոլոր անդամներին, այլ միայն նշված բնագավառների մասնագետներին:²

Հատուկ գիտելիքներ պահանջող հարցերի թվին կարելի է դասել, օրինակ, անձի առողջական վիճակի վերաբերյալ վկայող փաստերը, իր գործողությունները ղեկավարելու և դրանց համար հաշիվ տալու անձի ունակության վերաբերյալ փաստերը, առողջությանը վնաս պատճառելու արդյունքում աշխատունակության կորստի աստիճանը, տեխնիկական նորմերի խախտման փաստերը և այլն:

Այն, որ ԶԳՕ 60-րդ հոդվածը չի ընդգծում հատուկ գիտելիքների պատկանելության ոլորտը, թույլ է տալիս եզրակացնել, որ փորձաքննություն կարող է նշանակվել ցանկացած բնույթի, այդ թվում՝ իրավական հարցերի պարզաբանման համար:

Քաղաքացիադատավարական գիտության մեջ գլխավորապես ընդունված է այն մոտեցումը, որ իրավական հարցերով փորձաքննության նշանակումն անթույլատրելի է: Փորձագետը պետք է պատասխան տա ոչ թե իրավունքի, այլ փաստի հարցերով:³ Փորձագետը «փաստի» վկա է:⁴

¹ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն, ընդհանուր մաս, 4-րդ հրատ., **Գ.Մ. Ղազինյանի** խմբ., - Եր., 2006, էջ 323:

² Հատուկ գիտելիքների հասկացության և էության մասին մանրամասն տե՛ս **Ա.Ս. Չախչախյան**, Հատուկ գիտելիքների հասկացությունը և նշանակությունը քրեական դատավարությունում // Պետություն և իրավունք, Եր., 2002, թիվ 1(15), էջ 74-79:

³ Տե՛ս **Պետրոսյան Ռ. Գ.**, նշված աշխ., էջ 387:

⁴ Տե՛ս **Треушников М.К.** Судебные доказательства. - М., 2004, էջ 190:

Տվյալ տեսակետի կողմնակիցները, հիմք ընդունելով ռոմանագերմանական և անգլոսաքսոնական իրավական համակարգերում ավանդաբար գործող «*jura novit curia*» («դատավորը գիտի օրենքը») սկզբունքը, միանշանակ պնդում են, որ դատավորներն իրենք են հանդիսանում իրավունքի հարցերով փորձագետներ, հետևաբար՝ փորձագետին չպետք է առաջադրվեն իրավական բնույթի հարցեր, իսկ փորձագետի եզրակացությունը չի կարող պարունակել իրավական գնահատականներ և շոշափել իրավական բնույթի հարցեր:¹

Նշված ելակետային գաղափարով է պայմանավորված մի շարք երկրների քաղաքացիադատավարական օրենսգրքերում իրավունքի հարցերով փորձաքննություն նշանակելու և փորձագետի կողմից իրավական բնույթի հարցեր շոշափելու իրավական արգելքի ամրագրումը: Ընդ որում, նման արգելքը, որպես կանոն, սահմանվում է անուղղակիորեն: Այսպես, Ֆրանսիայի ՔԳՕ-ի 232-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատարանն իրավունք ունի իր ընտրությամբ ցանկացած անձի հանձնարարել խորհրդատվության կամ փորձագիտական եզրակացության ձևով ներկայացնելու անհրաժեշտ տեղեկատվություն այն *փաստական հարցի վերաբերյալ* (ընդգծումը մերն է - Ս.Մ.), որը պահանջում է հատուկ գիտելիքներ:

Առանձին դեպքերում, իրավական հարցերով փորձաքննություն կատարելու արգելքը սահմանվում է հատուկ գիտելիքների ոլորտը սահմանափակելու միջոցով: Այսպես, Գերմանիայի ՔԳՕ 407-րդ, ՌԴ ՔԳՕ 79-րդ հոդվածների բովանդակությունից ուղղակիորեն բխում է, որ փորձաքննություն կարող է նշանակվել միայն որոշակի բնագավառի (գիտություն, տեխնիկա, արվեստ, արհեստ) հատուկ գիտելիքների կիրառում պահանջող փաստական հանգամանքները պարզաբանելու համար: ԱՄՆ-ի Գերագույն Դատարանի կողմից 1975 թ. ընդունված Դատական ապացույցների դաշնային կանոնների 702-րդ կետով սահմանվում է. «Եթե գիտական, տեխնիկական կամ այլ հատուկ գիտելիքները կօգնեն երդվյալ ատենակալներին հասկանալու փաստերը կամ լուծելու վիճելի հարցը, իր գիտելիքների, հմտությունների, փորձի կամ կրթության ուժով որպես փորձագետ որակավորված անձը եզրակացության կամ այլ

---

¹ Տե՛ս, օրինակ՝ *Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р.* Экспертиза в российском гражданском, административном, уголовном процессе. – М., 2003, էջ 134-135:

ընդունելի ձևով կարող է համապատասխան փաստերի մասին վկայություն տալ»:

Ուշագրավ է, որ ՀՀ գործող ՔԴ-Օ-ն, ի տարբերություն Քր. դատ. օր-ի և «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի, իրավական հարցերով փորձաքննության կատարումը ո՛չ ուղղակիորեն և ո՛չ էլ անուղղակիորեն չի բացառում: Դեռ ավելին, ՔԴ-Օ-ում ոչ միայն չի բացահայտվում «հատուկ գիտելիքներ» հասկացության բովանդակությունը, այլ նաև, ինչպես նշվեց վերը, չեն նախանշվում այն հնարավոր բնագավառները, որոնց գիտական տվյալները կարող են կիրառվել ծագած հարցերի լուծման համար՝ քաղաքացիական գործով դատական փորձաքննության կատարման ճանապարհով:

Ինչպես իրավագիտորեն նկատում է Ա. Գևորյանը, գործող ՔԴ-Օ 60-րդ հոդվածը, «...այս կամ այն կերպ չսահմանափակելով հատուկ գիտելիքների պատկանելության ոլորտը, կարծես թե թույլատրում է փորձաքննություն նշանակել նաև իրավական բնույթի հարցերի պարզաբանման համար»:¹

Պրակտիկայում հաճախակի են հանդիպում այն իրավիճակները, երբ կոնկրետ գործով կիրառման ենթակա իրավունքի նորմերի բովանդակության իմաստը դառնում է վեճի առարկա, և գործին մասնակցող անձինք միջնորդում են նշանակել իրավական հարցերով փորձաքննություն: Նման միջնորդությունների իրավաչափությունը հաճախ պատճառաբանվում է այն իրողությամբ, որ ՔԴ-Օ-ն չի արգելում իրավական հարցերով փորձաքննությունը, իսկ իրավագիտության բնագավառի գիտելիքները ևս հանդիսանում են գիտության բնագավառի հատուկ գիտելիքներ, որոնց դատավորը կարող է չտիրապետել իրավական կարգավորման մեխանիզմների բարդացման ներկայիս պայմաններում:

Մասնագիտական գրականության մեջ կարծիք է հայտնվել, որ ժամանակակից պայմաններում քաղաքացիական դատավարությունում իրավունքի հարցերով փորձաքննության նշանակման և անցկացման հնարավորությունը վերանայման կարիք ունի:² Այսպես, հայ հեղինակներից Ա. Չոհրաբյանը դիրքորոշում է արտահայտել, որ օտարերկրյա

---

¹ Տե՛ս **Գևորյան Ա.**, Փորձագետի եզրակացությունը քաղաքացիական դատավարությունում // Գատական իշխանություն, - Եր., 2010, թիվ 1-2(126-127), էջ 52-53:

² Տե՛ս **Չոհրաբյան Ա.**, Փորձաքննության հասկացությունը և դրա հիմնական առանձնահատկությունները քաղաքացիական դատավարությունում // Օրենք և իրականություն, - Եր., 2011, թիվ 8 (օգոստոս), էջ 29:

անձանց մասնակցությամբ գործերի վարույթի ընթացքում ծագող իրավական հարցերով մասնագետ ներգրավելուց բացի¹, ՀՀ քաղաքացիադատավարական օրենսդրությամբ դատարաններին պետք է իրավունք վերապահել այդ հարցերով նշանակելու համապատասխան փորձաքննություն: Ըստ հեղինակի, «նման կարգավորման անհրաժեշտությունը պայմանավորված է նրանով, որ ... անընդհատ զարգացող օտարերկրյա, ինչպես նաև միջազգային մասնավոր իրավունքը, վերջինիս բովանդակությունը կազմող դրույթները և միջազգային իրավական եզրաբանությունը կազմում են հատուկ գիտելիքների առանձին բնագավառ, որին կարող են տիրապետել միայն այդ բնագավառում մասնագիտացած (որակավորված) իրավագետները»: Հիմք ընդունելով նշվածը՝ հեղինակը եզրահանգում է, որ «չնայած այդ գիտելիքները վերաբերում են իրավունքի հարցերին և իրենց բնույթով իրավաբանական են, այնուամենայնիվ, չպետք է սահմանափակել այդ հարցերով փորձաքննություն նշանակելու դատարանի իրավունքը»²:

Կարծում ենք, որ թե՛ ներպետական և թե՛ օտարերկրյա իրավունքի հարցերով փորձաքննությունը թույլատրելու կողմնակիցներն անտեսում են ապացուցման, առանձին ապացուցողական գործողությունների, փորձաքննության՝ որպես ապացուցման միջոցի և փորձագետի եզրակացության՝ որպես ապացույցի էությունն ու նպատակային նշանակությունը:

Ապացուցման նպատակը տվյալ գործի քննության և լուծման համար նշանակություն ունեցող փաստերի (գործի փաստական կողմի) մասին հավաստի գիտելիքների ձեռքբերումն է: Փորձագետի եզրակացությունը դատարանի համար նման գիտելիքների ձեռքբերման, իր համար անընկալելի և/կամ անհասկանալի փաստական տվյալները (փաստերը) բացահայտելու և դրանք հաստատող կամ հերքող ապացույցներ ձեռք բերելու (ձևակերպելու) միջոց է: Այլ կերպ ասած, ապացուցողական ցանկացած գործունեության նպատակը գործի փաստական կողմը կազմող հանգամանքների մասին հավաստի տեղեկությունների ստացումն է: Ընդ որում, ԶԳ-Օ 47-րդ և 48-րդ հոդվածների բովանդակությունից ուղղա-

---

¹ Նման հնարավորություն նախատեսված է ԶԳ-Օ 11-րդ հոդվածով, ըստ որի՝ օտարերկրյա իրավունքի նորմերի գոյությունը և բովանդակությունը պարզելու նպատակով՝ դատարանը կարող է սահմանված կարգով դիմել ՀՀ-ում և արտասահմանում գտնվող իրավասու մարմինների աջակցությանը կամ ներգրավել մասնագետների:

² Տե՛ս *Ձեռքարքյան Ա.*, նշված աշխ., էջ 29:

կիրեն բխում է, որ ապացույցը (այդ թվում՝ փորձագետի եզրակացությունը) տեղեկություն է վեճի լուծման համար նշանակություն ունեցող փաստերի (փաստական, այլ ոչ թե իրավական բնույթ ունեցող հանգամանքների) մասին: Մինչդեռ իրավական նորմերի գոյությունը և դրանց բովանդակությունը գործի փաստական կողմի հետ կապ չունի: Դատարանը, որպես իրավունքի հարցերով հատուկ գիտելիքների տիրապետող, իրավունքը կիրառող, այլ իրավակիրառ մարմինների նկատմամբ դատական վերահսկողություն իրականացնող սուբյեկտ, «*jura novit curia*» սկզբունքի ուժով պարտավոր է իմանալ վիճելի իրավահարաբերությունը կարգավորող իրավունքի նորմերի գոյության մասին և ճիշտ մեկնաբանել դրանց բովանդակությունը: Հակառակ դեպքում, մենք գործ կունենանք դատական սխալի՝ նյութական իրավունքի նորմերի խախտման կամ սխալ կիրառման հետ, որը դատական ակտի բեկանման ինքնուրույն հիմք է հանդիսանում:

Նորմատիվ իրավական ակտերը և դրանցում ամրագրված իրավական նորմերն օբյեկտիվորեն գոյություն ունեցող երևույթներ են, որոնք ապացուցելու անհրաժեշտություն չկա: Դրանք ընդհանրապես դատական ճանաչողության օբյեկտ չեն հանդիսանում: Օրենսդրության նորմերը դատարանի կողմից կիրառվում են, իսկ իրավակիրառական գործունեությունն ապացուցում դիտարկվել չի կարող:

Պետք է նշել, որ գործնականում կողմերը զրկված չեն այս կամ այն իրավական նորմի բովանդակության վերաբերյալ իրավագիտության ուրև բնառավառի մասնագետների կարծիքները վկայակոչելու, դրանք գրավոր ձևով դատարանին և գործին մասնակցող մյուս անձանց ներկայացնելու հնարավորությունից: Սակայն ակնհայտ է, որ նման կարծիքները կարող են դիտարկվել զուտ որպես կողմի իրավական դիրքորոշման մաս: Փաստաթուղթը, որում շարադրված է իրավական նորմի բովանդակության վերաբերյալ իրավագետների կարծիքը չի կարող դիտարկվել ո՛չ որպես փորձագետի եզրակացություն և ո՛չ էլ որպես գրավոր ապացույց, քանի որ ուղղված չէ գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող փաստերի հաստատմանը:

Ամենևին էլ պատահական չէ, որ կիրառման ենթակա օտարերկրյա իրավունքի նորմերի գոյությունը և բովանդակությունը պարզելու նպատակով դատարանին վերապահվում է անհրաժեշտության դեպքում ոչ թե փորձաքննություն նշանակելու, այլ ՀՀ-ում և արտասահմանում գտնվող իրավասու մարմինների աջակցությանը դիմելու կամ մասնա-

գետներ ներգրավելու հնարավորություն: Նման աջակցության կարգով տրված պարգաբանումն էլ, իր հերթին, «ամրապնդում է դատարանի իրավական դիրքորոշումը», այլ ոչ թե հետապնդում է գործով ապացույց ձեռք բերելու նպատակ:

Միևնույն ժամանակ հարկ է նկատել, որ արդարացված չի թվում օրենքով չնախատեսված («չգրված») համապարտադիր վարքագծի կանոնների՝ գործարար շրջանառության սովորույթների նկատմամբ «դատավորը գիտի օրենքը» սկզբունքի կիրառումը: Ո՛չ գործող ԶԴ-Օ-ով և ո՛չ էլ որևէ այլ իրավական ակտով գործարար շրջանառության սովորույթների կիրառման առանձնահատկությունները չեն սահմանվում: ԶԴ-Օ 12-րդ հոդվածով միայն սահմանվում է, որ դատարանն իրավունք ունի¹ կիրառել գործարար շրջանառության սովորույթներ: Մինչդեռ ակնհայտ է, որ «չգրված» ու «չիրապարակվող» վարքագծի համապարտադիր նման կանոնների առկայության ու դրանց բովանդակության մասին սպառնիչ տեղեկություններ կարող են ունենալ միայն առևտրային գործունեության տվյալ բնագավառում ընդգրկված, մասնագիտացված և տվյալ բնագավառում վարքագծի «չգրված» կանոններին քաջատեղյակ անձինք ու կազմակերպությունները: Այս առումով վիճելի իրավահարաբերության նկատմամբ կիրառելի կոկրետ գործարար շրջանառության սովորույթի առկայության փաստը, այդ կապակցությամբ վեճի առկայության պարագայում, գործի լուծման համար կարող է ունենալ էական նշանակություն և ապացուցման կարիք զգալ: Ուստի, եթե գործին մասնակցող անձն իր պահանջների կամ առարկությունների հիմքում դնում է գործարար շրջանառության սովորույթ, որի գոյությունը հակառակ կողմը վիճարկում է, նա պարտավոր է ապացուցել և՛ նման սովորույթի առկայության փաստը, և՛ տվյալ սովորույթի բովանդակությունը: Տվյալ պարագայում ապացուցման գործուն միջոց կարող է հանդիսանալ նաև առևտրային գործունեության տվյալ բնագավառին քաջատեղյակ և անկողմանակալ փորձագետի եզրակացությունը: Ուստի, գտնում ենք, որ գործարար շրջանառության սովորույթների կիրառման հարցում «*jura novit curia*» սկզբունքից կարող է բացառություն արվել: Մնացած դեպքերում, իրա-

---

¹ Ի դեպ, նկատենք, որ գործարար շրջանառության սովորույթ կիրառելը ոչ թե դատարանի իրավունքն է, այլ պարտականությունը: Նման եզրահանգումը բխում է ՀՀ քաղ. օր. 9-րդ հոդվածի 1-ին մասի բովանդակությունից: Ուստի ճիշտ կլիներ ԶԴ-Օ 12-րդ հոդվածում «իրավունք ունի կիրառել» բառակապակցության փոխարեն օգտագործել «կիրառում է» բառը:

վունքի հարցերը պետք է դուրս մնան փորձաքննության միջոցով պարզման ենթակա հարցերի շրջանակից:

Ավաձը հաշվի առնելով՝ գտնում ենք, որ ՀՀ ԶԳ-Օ 60-րդ հոդվածի 1-ին մասում փորձաքննության նշանակման հիմքը հնարավորինս պետք է հստակեցվի՝ դրանում ուղղակիորեն ընդգծելով, որ փորձաքննության նպատակը փաստի պարզումն է: Միևնույն ժամանակ հարկավոր է նախանշել հատուկ գիտելիքներ պահանջող ոլորտները և գործարար շրջանառության սովորույթների կիրառման կապակցությամբ «*jura novit curia*» սկզբունքից կատարվող բացառությունը:

Մեր կարծիքով, առավել նպատակահարմար է նշված նորմը շարադրել հետևյալ խմբագրությամբ.

«1. Եթե ապացույցը գնահատելու կամ փաստը հաստատելու համար անհրաժեշտ են գիտության, տեխնիկայի, արվեստի, արհեստի կամ որևէ այլ բնագավառի հատուկ գիտելիքներ, դատարանը կարող է կողմի (կողմերի) միջնորդությամբ կամ իր նախաձեռնությամբ նշանակել փորձաքննություն:

Փորձաքննություն կարող է նշանակվել նաև վիճելի իրավահարաբերության նկատմամբ կիրառելի գործարար շրջանառության սովորույթի առկայությունը և դրա բովանդակությունը պարզելու համար»¹

Փորձաքննությունը դատարանի կողմից ներկայացված նյութի հետազոտումն է, որն անցկացվում է փորձագետի (փորձագետների) կողմից հատուկ մասնագիտական գիտելիքների հիման վրա, գործի ճիշտ լուծման համար նշանակություն ունեցող փաստերի վերաբերյալ տեղեկություններ ստանալու համար, որը կատարվում է հստակ սահմանված դատավարական կարգով և դատավարական օրենքով սահմանված կանոններով:

Ավանդաբար դատական փորձաքննության սահմանման մեջ հատկապես մատնանշվում է, որ այն ոչ թե ցանկացած փորձաքննությունն է, այլ այնպիսին, որը նշանակվում է դատավարության շրջանակներում: Դատավարական ձևը դիտարկվում է որպես դատական փորձաքննու-

---

¹ Միևնույն ժամանակ ԶԳ-Օ 12-րդ հոդվածում անհրաժեշտ է ուղղակիորեն ամրագրել, որ «*Վիճելի իրավահարաբերության նկատմամբ կիրառելի կոնկրետ գործարար շրջանառության սովորույթի առկայությունը, այդ կապակցությամբ վեճի առկայության դեպքում, պարտավոր է ապացուցել այն վկայակոչող կողմը*»:

թյան բնորոշ գիծ:¹

Այս առումով դատական փորձաքննությունը պետք է տարբերել ոչ դատական փորձագիտական հետազոտություններից, որոնք պատվիրվում են գործին մասնակցող անձանց կողմից՝ դրանց արդյունքները իրենց պահանջների և առարկությունների հիմքում դնելու նպատակով: Պրակտիկայում մման դեպքերը հանդիպում են բավականին հաճախ:

Ոչ դատական փորձաքննության անցկացման և դրա արդյունքում ստացված եզրակացությունը դատարանի վճռի հիմքում դնելու իրավաչափության հարցին գործնականում անդրադարձել է մաս ՀՀ վճռաբեկ դատարանը: Վերջինս, հիմք ընդունելով այն հանգամանքը, որ ՔԳՕ ուրև հողվածով նախատեսված չէ դատավարության մասնակցի նախաձեռնությամբ անցկացված փորձաքննության անթույլատրելիությունը, մման եղանակով ստացված փորձագիտական եզրակացությունները դիտարկել է որպես թույլատրելի ապացույց:²

Սակայն պետք է նկատի ունենալ, որ դատավարության մասնակցի նախաձեռնությամբ անցկացված ոչ դատական փորձագիտական հետազոտությունների արդյունքները (եզրակացությունները, կարծիքները և այլն) որպես դատական փորձաքննության արդյունք՝ փորձագետի եզրակացություն, դիտարկվել, փորձագետի եզրակացության կանոններով հետազոտվել և դատական ակտի հիմքում դրվել չեն կարող: Որպես փորձագետի եզրակացություն կարող է դիտարկվել բացառապես այն եզրակացությունը, որը տրվել է ՔԳՕ-ի՝ փորձաքննություն նշանակելու և անցկացնելու դատավարական կանոնների պահպանմամբ: Պահանջների և առարկությունների հիմնավորման նպատակով ներկայացված արտադատական հետազոտությունների նյութերը և դրանց վերլուծության արդյունքները դատարանը պետք է հետազոտի բացառապես գրավոր ապացույցների հետազոտման կանոններով:

Դատական փորձաքննությունից պետք է տարբերել մաս առանձին դատավարական գործողություններ կատարելիս դատարանի խնդրանքով նրան օժանդակող մասնագետների կողմից տրվող խորհրդատվությունը: Պետք է նշել, որ գործող ՔԳՕ-ն վարույթին մասնագետ ներգրա-

---

¹ Տե՛ս, օրինակ՝ Гражданский процесс. Под ред. **Н.М. Корунова**. М., 2005, էջ 201:

² Տե՛ս ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի թիվ 3-168 (ՎԳ)/2008 թ. քաղաքացիական գործով 23.04.2008 թ.-ի և թիվ 3-657 (ՎԳ)/2008 թ. քաղաքացիական գործով 28.11.2008 թ.-ի որոշումները:

վելու հնարավորություն չի նախատեսում¹, ինչը պետք է համարել նրա էական թերություններից մեկը:

Գործնականում մասնագետի օժանդակության անհրաժեշտությունը կարող է առաջանալ իրեղեն և գրավոր ապացույցները դատարանում կամ դատարանից դուրս զննելիս, ձայնագրությունները և տեսագրությունները դատական նիստում վերարտադրելիս, վկաներ հարցաքննելիս կամ այլ դատավարական գործողություններ կատարելիս, երբ առանձին հարցերի կապակցությամբ դատարանի մոտ առաջանում է գիտության, տեխնիկայի, արվեստի, արհեստի կամ այլ բնագավառներում մասնագիտական խորհրդի և հմտությունների կիրառման կարիք:

Մասնագետի խորհրդատվությունը վարույթում հատուկ գիտելիքների կիրառման ընդունված դատավարական ձև է,² որը, անշուշտ, պետք է ենթարկվի հատուկ իրավական կարգավորման:

Ի տարբերություն փորձագետի, մասնագետը հատուկ հետազոտություններ չի կատարում և եզրակացություն չի տալիս, այլ իր փորձով և հատուկ գիտելիքների ու հմտությունների օգտագործմամբ սուկ օգնում, աջակցում է դատարանին այս կամ այն դատավարական գործողության կատարման ընթացքում: Ընդ որում, մասնագետի ներգրավումն այս կամ այն դատավարական գործողության կատարմանը պետք է դիտարկվի որպես դատարանի իրավունք, այլ ոչ թե պարտականություն: Գտնում ենք, որ ՔԳՕ-ի շրջանակներում անհրաժեշտ է կարգավորել վարույթին մասնագետ ներգրավելու հնարավորությունը, հիմքերը, նրա ներգրավման կարգը, մասնակցության ձևերը և դատավարական իրավունքներն ու պարտականությունները:

Գատական փորձաքննություն նշանակելու և անցկացնելու կարգը, փորձագետի եզրակացությանը ներկայացվող պահանջները և այն հետազոտելու առանձնահատկությունները սահմանվում են ՔԳՕ 60-62 հոդվածներում:

Փորձաքննություն նշանակելու կարգը: Քաղաքացիական գործով փորձաքննություն կարող է նշանակվել ինչպես գործը դատաքննության նախապատրաստելու, այնպես էլ դատաքննության փուլում: Ընդ որում,

---

¹ Թերևս բացառություն է հանդիսանում օտարերկրյա իրավունքի հարցերով մասնագետ ներգրավելու հնարավորությունը, որը նախատեսված է ՔԳՕ 11-րդ հոդվածով:

² Այն նախատեսված է, օրինակ, ՀՀ քր. դատ. օր-ով, ՌԳ ՔԳՕ-ով, Գերմանիայի ՔԳՕ-ով, այլ երկրների դատավարական օրենսգրքերով:

փորձաքննությունը կարող է նշանակվել և՛ գործին մասնակցող անձանց միջնորդությամբ, և՛ դատարանի նախաձեռնությամբ (ՔԳ-Օ 60 հոդվ., մաս 1):

Նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ դատաքննության փուլում փորձաքննություն նշանակելը կարող է հանգեցնել գործի քննության հետաձգման (ՔԳ-Օ 119 հոդվ.) կամ վարույթի կասեցման (ՔԳ-Օ 106 հոդվ.), հետևաբար նաև՝ մեկ դատական նիստով դատաքննությունն ավարտելու ընդհանուր պահանջի (ՔԳ-Օ 111 հոդվ., մաս 2) խախտման՝ օրենսդիրը ՔԳ-Օ 149⁸ հոդվածի 2-րդ մասի 6-րդ կետում սահմանել է, որ փորձաքննություն նշանակելու հարցը դատարանը լուծում է նախնական դատական նիստում:

Քանի որ դատական փորձաքննությունը ոչ միայն ապացույցների հետազոտման և ստուգման գործընթաց է, այլ նաև գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող փաստական հանգամանքների վերաբերյալ ապացույցներ ձեռք բերելու դատավարական միջոց, դրա վրա լիովին տարածվում է ապացույցները մինչև դատաքննությունը սկսելը ներկայացնելու վերաբերյալ դատավարական օրենքի պահանջը (ՔԳ-Օ 48 հոդվ.): Ըստ այդմ էլ, փորձաքննություն նշանակելու վերաբերյալ միջնորդությունը կողմը պետք է ներկայացնի մինչև գործով դատաքննությունը սկսելը: Հակառակ դեպքում՝ դատարանը կարող է նման միջնորդությունը մերժել:

Այս կապակցությամբ ուշագրավ է ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշումը, որը, գործերից մեկում անդրադառնալով դատարանի կողմից փորձաքննություն նշանակելու անհրաժեշտության հարցին, գործը դատաքննության նախապատրաստելու, ապացույցները ներկայացնելու և ապացուցման պարտականությունը ոչ պատշաճ կատարելու կանոնների համադրված վերլուծության հիման վրա ՔԳ-Օ 149⁸ հոդվածի 2-րդ մասի 6-րդ կետը մեկնաբանել է հետևյալ կերպ. «...փորձաքննություն նշանակելու հարցը պետք է լուծվի նախնական դատական նիստում»¹: Նշված գործով Վճռաբեկ դատարանը, հաշվի առնելով, որ կտակի վավերությունը վիճարկող (ապացուցման պարտականություն կրող) կողմը դատաբժշկական փորձաքննություն նշանակելու մասին միջնորդությունը ներկայացրել է դատաքննության փուլում, իրավաչափ է համարել ընդ-

---

¹ Տե՛ս ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵՔԳ/0636/02/08 քաղաքացիական գործով 16.10.2009 թ.-ի որոշումը:

հանուր իրավասության դատարանի կողմից դրա մերժումը և որոնվող փաստը (գործարքի կնքման պահին կտակարարի կողմից իր գործողությունների նշանակությունը հասկանալու և դրանք ղեկավարելու անկարողությունը) չապացուցված համարելը:¹

Այստեղից հետևում է, որ, ընդհանուր կանոնի համաձայն, և՛ կողմը, և՛ դատարանը փորձաքննություն նշանակելու նախաձեռնություն կարող են ցուցաբերել մինչև գործով դատաքննությունը սկսելը: Նման իրավակարգավորումը, անկասկած, հետապնդում է գործով դատաքննությունը մեկ դատական նիստով ավարտելու համար անհրաժեշտ պայմաններ ստեղծելու, գործի քննության հետաձգումը կամ վարույթի կասեցումը հնարավորինս բացառելու, գործը դատաքննության նախապատրաստելիս կողմերի ակտիվությունը և նրանց կողմից դատավարական պարտականությունների պատշաճ կատարումը խթանելու ու դատավարական իրավունքների չարաշահումները բացառելու նպատակ:

Միևնույն ժամանակ ընդհանուր կանոնից օրենսդիրն օբյեկտիվ պատճառներով կատարել է որոշ բացառություններ:

1) Չնայած մրցակցային դատավարության պայմաններում դատարանը, ընդհանուր կանոնի համաձայն, ապացույցների ձեռքբերմանն ուղղված գործողություններ կատարելու իրավունք չունի, փորձաքննություն նշանակելու հարցում օրենսդիրը կատարել է բացառություն: Դատարանի նախաձեռնությամբ փորձաքննություն նշանակելու հնարավորություն նախատեսելն ունի օբյեկտիվ պատճառ, այն է՝ փորձաքննությունը հատուկ գիտելիքների օգտագործմամբ գործի համար նշանակություն ունեցող հանգամանքները և դրանք հաստատող ապացույցները հետազոտելու (ընկալելու, ստուգելու) եղանակ է, իսկ դատարանը պարտավոր է գործում եղած բոլոր ապացույցները հետազոտել լրիվ, բազմակողմանիորեն և օբյեկտիվ ձևով՝ անհրաժեշտության դեպքում այլ անձանց հատուկ գիտելիքների կիրառմամբ:

Այս տեսանկյունից գործը քննող դատարանն իր նախաձեռնությամբ կարող է փորձաքննություն նշանակել և՛ գործի նախապատրաստման, և՛ դատաքննության փուլում: Բնականաբար, հաշվի առնելով ՔԳՕ 149⁸ հոդվածի 2-րդ մասի 6-րդ կետում ձևակերպված ընդհանուր պահանջը՝ դատարանը պետք է ձգտի փորձաքննություն նշանակելու հարցը լուծել գործը դատաքննության նախապատրաստելիս՝ նախնական դա-

---

¹ Նույն տեղում:

տական միատուն: Սակայն եթե ապացույցները հետազոտելիս ծագում է հատուկ գիտելիքների կիրառման անհրաժեշտություն, դատարանը կարող է (իսկ առանձին դեպքերում պարտավոր է) շեղվել ընդհանուր կանոնից և դատաքննության ընթացքում իր նախաձեռնությամբ նշանակել փորձաքննություն:

2) Դատաքննությունը սկսելուց հետո փորձաքննություն նշանակելու վերաբերյալ կողմի ներկայացրած միջնորդությունը ենթակա է բավարարման, եթե նա հիմնավորում է մինչև դատաքննությունը սկսվելը նման միջնորդությունը ներկայացնելու անհնարինությունն իրենից անկախ պատճառներով (ԶԳՕ 48 հոդվ., մաս 8): Խոսքը վերաբերում է, օրինակ, այնպիսի իրավիճակներին, երբ կողմը միջնորդում է փորձաքննություն նշանակել դատարանում ցուցմունք տված վկայի տեսողության կամ լսողության աստիճանը որոշելու, հակառակ կողմի՝ դատաքննության ընթացքում ներկայացված լրացուցիչ գրավոր ապացույցի վրա առկա ստորագրության և/կամ կնիքի իսկությունը պարզելու համար և այլն: Բոլոր դեպքերում միջնորդող կողմը պետք է հիմնավորի, որ նախապատրաստական փուլում չի եղել փորձաքննություն նշանակելու անհրաժեշտություն, և վերջինս օբյեկտիվորեն ծագել է դատաքննության ընթացքում:

Գործը դատաքննության նախապատրաստելու ընթացքում կողմից անկախ պատճառներով միջնորդություն ներկայացնելու անհնարինության մասին կարելի է խոսել մաս այն դեպքերում, երբ գործի համար էական նշանակություն ունեցող հանգամանքը պարզելու նպատակով կողմը նախնական դատական միատուն միջնորդել է նշանակել փորձաքննություն, սակայն այն դատարանի կողմից մերժվել է: Եթե նման իրավիճակում կողմը գործի դատաքննության ընթացքում կրկին հիմնավորված միջնորդություն է ներկայացնում փորձաքննություն նշանակելու մասին, գործում եղած բոլոր ապացույցների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտության պահանջն ապահովելու տեսանկյունից դատարանը պարտավոր է նման միջնորդությունը բավարարել:¹

Դատարանը պարտավոր է բավարարել դատաքննության ընթացքում ներկայացված միջնորդությունը մաս այն դեպքերում, երբ միևնույն հարցերի կապակցությամբ գործով ստացված փորձագիտական եզրակացությունները դատական միատուն հետազոտելու ընթացքում դրանց

---

¹ Տե՛ս ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԱՆԴ/2177/02/08 քաղաքացիական գործով 27.05.2008 թ. -ի որոշումը:

միջև հայտնաբերվում են էական հակասություններ: Բնականաբար, նման իրավիճակում դատարանը չի կարող մերժել կրկնակի փորձաքննություն նշանակելու վերաբերյալ կողմի միջնորդությունը՝ այն պատճառաբանությամբ, որ վերջինս ներկայացվել է գործի դատաքննությունը սկսվելուց հետո: Դատարանը պարտավոր է նշանակել կրկնակի փորձաքննություն, եթե գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող հանգամանքները պարզելու նպատակով նշանակված երկու փորձաքննությունների արդյունքում տրված եզրակացությունների միջև առկա են հակասություններ, որոնց պայմաններում հնարավոր չէ եզրահանգում կատարել որոնվող փաստերի առկայության կամ բացակայության վերաբերյալ: Փորձագիտական եզրակացություններում առկա հակասությունները բավարար հիմք են դատարանի կողմից կրկնակի փորձաքննություն նշանակելու համար:¹

ՔԴՕ 60-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ գործի քննության ժամանակ ծագող հատուկ գիտելիքներ պահանջող հարցերի պարզաբանման նպատակով՝ դատարանը կարող է կողմի (կողմերի) միջնորդությամբ կամ իր նախաձեռնությամբ փորձաքննություն նշանակել:

Վճռաբեկ դատարանն իր որոշումներում անդրադարձել է փորձաքննություն նշանակելու իրավասությանը և նշել է, որ ՔԴՕ 60-րդ հոդվածի 1-ին մասում նախատեսված՝ գործի քննության ժամանակ ծագող հատուկ գիտելիքներ պահանջող հարցերի պարզաբանման նպատակով փորձաքննություն նշանակելու հնարավորությունն իրականացվում է դատական հայեցողության իրավունքով:²

Միևնույն ժամանակ Վճռաբեկ դատարանը տարբեր գործերով ուշադրություն է հրավիրել մի շարք սկզբունքային նշանակություն ունեցող հարցերի վրա, որոնք կանխորոշում են փորձաքննություն նշանակելու անհրաժեշտությունը և սահմանափակում են դատական հայեցողության իրավունքը:

Մասնավորապես, անդրադառնալով դատարանի կողմից այս կամ այն հայեցողական լիազորության իրականացման հիմնախնդրին՝ Վճռաբեկ դատարանը նշել է, որ դատարանի իրավունքը (այդ թվում՝

---

¹ Տե՛ս ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի թիվ ԱՎԴ-2/0049/02/08 քաղաքացիական գործով 26.06.2009 թ.-ի որոշումը:

² Տե՛ս ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի թիվ 3-259 (ՎԴ) քաղաքացիական գործով 02.03.2007 թ.-ի, թիվ 3-168 (ՎԴ) քաղաքացիական գործով 23.04.2008 թ.-ի և թիվ 3-459 (ՎԴ) քաղաքացիական գործով 25.07.2008 թ.-ի որոշումները:

փորձաքննություն (նշանակելու) բացարձակ բնույթ չի կրում, և դրա իրականացման նպատակահարմարության հարցն անհրաժեշտ է որոշել ելնելով դատավարության մրցակցության և կողմերի իրավահավասարության դատավարական սկզբունքների էությունից:¹

Հղում կատարելով Անկլերն ընդդեմ Շվեյցարիայի գործով ՄԻԵԳ-ի 23.10.1996 թ. վճռին՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ կողմերի իրավահավասարության սկզբունքը՝ կողմերի միջև «արդարացի հավասարակշռության» իմաստով, հանդիսանում է Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով երաշխավորված արդար դատաքննության հիմնական տարրերից մեկը և պահանջում է, որպեսզի յուրաքանչյուր կողմին տրամադրվի ողջամիտ հնարավորություն՝ ներկայացնելու իր գործը (այդ թվում՝ ապացույցները) այնպիսի պայմաններում, որոնք նրան իր հակառակորդի նկատմամբ չեն դնի էականորեն նվազ բարենպաստ վիճակում:² Այս տեսանկյունից պետք է նկատի ունենալ, որ գործին մասնակցող անձինք մինչև դատաքննությունը սկսելը, իսկ օրենքով նախատեսված դեպքերում նաև դատաքննությունը սկսելուց հետո ունենալու ապացույցներ ներկայացնելու իրավունք: Այդ իրավունքի իրականացման հարցում դատարանը պարտավոր է օժանդակել նրանց, եթե գործին մասնակցող անձինք զրկված են այս կամ այն ապացույցն ինքնուրույն ձեռք բերելու հնարավորությունից: Ուստի դատավարական օրենսդրության պահանջների պահպանմամբ ներկայացված փորձաքննություն նշանակելու մասին միջնորդությունն անհիմն մերժելու արդյունքում ապացուցման պարտականություն կրող կողմը զրկվում է իր գործը դատարանին արդյունավետ ներկայացնելու հնարավորությունից, որով անվերապահորեն խախտվում է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով և ՀՀ ԲԳՕ-ի 6-րդ հոդվածով երաշխավորված կողմերի իրավահավասարության և մրցակցության հիմնարար սկզբունքները:³

Մեկ այլ գործի շրջանակներում, անդրադառնալով փորձաքննություն նշանակելու հայեցողական լիազորության իրականացման հիմ-

---

¹ Տե՛ս ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի թիվ 3-346(ՏԳ)-2007 քաղաքացիական գործով 18.05.2007 թ.-ի որոշումը:

² Տե՛ս ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի թիվ 0351/02/08-(ՇԳ)-2008 քաղաքացիական գործով 31.10.2008 թ.-ի որոշումը:

³ Տե՛ս ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի թիվ 0351/02/08-(ՇԳ)-2008 քաղաքացիական գործով 31.10.2008 թ.-ի որոշումը:

նախնդրին, Վճռաբեկ դատարանը նշել է, որ քննարկվող լիազորությունն իրականացնելիս դատարանները պետք է հաշվի առնեն, որ օրենսդրության նորմերը շատ հաճախ հստակ սահմանում են ապացույցի այն տեսակը, որով վեճի դեպքում պետք է հաստատվի տվյալ փաստը: Եթե գործով ծագող հատուկ գիտելիքներ պահանջող հարցերի պարզաբանման համար օրենքը նախատեսում է փորձաքննություն նշանակելու պահանջ, ապա դատարանը պարտավոր է ապահովել վերջինիս կատարումը¹: Այսպես, փորձաքննության նշանակումը պարտադիր է, օրինակ, այն դեպքերում, երբ պատվիրատուի և կապալառուի միջև աշխատանքի թերությունների կամ դրանց պատճառների հետ կապված վեճ է առաջանում, և կողմերից մեկը պահանջում է փորձաքննության նշանակում (Քաղ. օր. 718 հոդվ., մաս 5):

Վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշմամբ, որը լիովին իրավաչափ ենք համարում, նմանատիպ իրավիճակներում փորձաքննության նշանակումը պարտադիր է:

Ուշագրավ է, որ մի շարք դեպքերում գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող հանգամանքները փորձաքննությամբ պարզելու պահանջը կախվածության մեջ չի դրվում կողմերի նախաձեռնությունից: Այսպես, ըստ ԶԿՕ 170-րդ հոդվածի 1-ին մասի, քաղաքացուն անգործունակ ճանաչելու վերաբերյալ դիմումի հիման վրա հարուցված գործով «...դատարանը քաղաքացու հոգեկան վիճակը պարզելու համար նշանակում է դատահոգեբուժական փորձաքննություն»: Այստեղից հետևում է, որ նման դեպքերում դատարանը պարտավոր է նշանակել փորձաքննություն, եթե նույնիսկ շահագրգիռ անձը (դիմողը) չի ներկայացնում համապատասխան միջնորդություն:

Միևնույն ժամանակ Վճռաբեկ դատարանը պարտադիր է համարել փորձաքննության նշանակումը նույնիսկ այն դեպքերում, երբ գործը քննող դատարանի մոտ օբյեկտիվ պատճառներով քիչ թե շատ հիմնավոր կասկածներ են առաջանում կատարվելիք փորձաքննության արդյունքում արժանահավատ եզրակացություն ստանալու կամ ընդհանրապես որոնվող փաստը փորձաքննությամբ պարզելու հնարավորության կապակցությամբ: Ուշագրավ է, որ նշված դիրքորոշումը ձևավորվել է մի գործով, որի շրջանակներում վերաքննիչ դատարանը փորձաքննություն

---

¹ Տե՛ս ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԿԳ/3494/02/09 քաղաքացիական գործով 01.04.2011 թ.-ի որոշումը:

նշանակելու վերաբերյալ միջնորդության մերժումը դիտարկել էր իրավա-
չափ, այն պատճառաբանությամբ, որ կատարված աշխատանքների ո-
րակի կապակցությամբ վեճի շրջանակներում անհնար է փորձաքննու-
թյամբ պարզել պատասխանողի կատարած աշխատանքների որակը՝
նկատի ունենալով այն, որ «ներկայացված նմուշները ... անհրաժեշտա-
բար ենթարկվել են ֆիզիկաքիմիական այնպիսի ազդեցությունների և
փոփոխությունների, որոնց արդյունքում նմուշներից յուրաքանչյուրը դա-
դարել է իր սկզբնական տեսքով և բաղադրությամբ գոյություն ունենա-
լուց...»:¹ Ըստ Վճռաբեկ դատարանի՝ նման իրավիճակներում որոնվող
փաստը փորձաքննությամբ պարզելու հնարավորության հարցը կարելի
է պարզել նույն փորձաքննության շրջանակներում, իսկ մինչ փորձաքն-
նություն նշանակելը դատարանի կողմից հատուկ գիտելիքներ պահան-
ջող հարցի վերաբերյալ դիրքորոշում հայտնելը չի բխում ՀՀ քաղ. օր.
718-րդ հոդվածից:

Փորձաքննություն նշանակելու հարցը լուծելիս դատարանը պետք է
հաշվի առնի նաև արդարադատության արդյունավետությունը, գերծ մնա
վարույթի անտեղի ձգձգման հանգեցնող դատավարական գործողու-
թյունների կատարումից:

Գործերից մեկով վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ փոր-
ձաքննություն չպետք է նշանակվի այն դեպքերում, երբ գործի քննության
ընթացքում նշանակված փորձաքննության իրականացումը մեկ անգամ
արդեն իսկ անկատար է մնացել առաջադրված հարցերին պատասխա-
նելու համար միջնորդողի կողմից տրամադրման ենթակա փաստաթղթե-
րի բացակայության պատճառով, իսկ նոր փորձաքննություն նշանակելու
միջնորդության ներկայացման ժամանակ նախորդ փորձաքննության
արդյունքներով անհրաժեշտ համարված փաստաթղթերը չեն ներկայաց-
վել: Վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշմամբ փորձաքննության կատար-
ման համար պահանջվող փաստաթղթերի բացակայության պայմաննե-
րում կրկին անգամ փորձաքննության նշանակումը և անցկացումն ան-
հարկի կձգձգի գործի քննությունը՝ հակասելով արդարադատության ար-
դյունավետության շահերին:²

Մեկ այլ գործի շրջանակներում, կրկին անդրադառնալով փորձաքն-

---

¹ Տե՛ս ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԿԴ/3494/02/09 քաղաքացիական գործով
01.04.2011 թ.-ի որոշումը:

² Տե՛ս ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի թիվ 3-459/ՎԴ- քաղաքացիական գործով
25.07.2008 թ.-ի որոշումը:

նություն նշանակելու լիազորությունն իրականացնելիս արդարադատության արդյունավետության շահերը հաշվի առնելու անհրաժեշտությանը, Վճռաբեկ դատարանը նշել է, որ փորձաքննություն նշանակելու մասին միջնորդության բավարարման կամ մերժման հարցը լուծելու ժամանակ դատարանը պետք է անդրադառնա այն հարցին, թե արդյո՞ք ներկայացված միջնորդությամբ նշանակվող փորձաքննության արդյունքում կարող է պարզվել գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող որևէ փաստ:

Ըստ Վճռաբեկ դատարանի, փորձաքննություն չպետք է նշանակվի այն դեպքերում, երբ փորձաքննության արդյունքում տրվելիք փորձագետի եզրակացությամբ չի կարող ձեռք բերվել այնպիսի տեղեկություն, որի հիման վրա դատարանը կպարզի գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող փաստ:¹

Ամփոփելով քննարկվող հարցի կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանի կողմից տարբեր գործերով արտահայտված դիրքորոշումները՝ կարելի է եզրակացնել, որ դատարանը փորձաքննություն նշանակելու հարցը պետք է լուծի՝ ելնելով դատավարության մրցակցության և կողմերի իրավահավասարության դատավարական սկզբունքների էությունից, ապացույցների թույլատրելիության և վերաբերելիության վերաբերյալ օրենսդրական պահանջներից, հատուկ գիտելիքներ պահանջող հարցերի պարզաբանման նպատակից և արդարադատության արդյունավետության շահերի ապահովման սկզբունքից:

Փորձաքննություն նշանակելու մասին դատարանը կայացնում է որոշում: Փորձաքննություն նշանակելու մասին որոշում կայացնելու համար դատարանը ըստ էության պետք է կողմերի հետ քննարկի և լուծի առնվազն երկու կարևորագույն հարց՝

1) ու՞մ պետք է հանձնարարվի փորձաքննության կատարումը,

2) ինչպիսի՞ օրհանգրվան պետք է առաջադրվեն փորձաքննություն իրականացնողին:

Փորձագիտության կատարումը կարող է հանձնարարվել գործի ելքում չշահագրգռված մասնագիտացված փորձագիտական հաստատություններին կամ դատարանի որոշմամբ որպես փորձագետ նշանակված հատուկ գիտելիքներով օժտված ֆիզիկական անձին:

Փորձաքննությունը կոնկրետ մասնագիտացված փորձագիտական

---

¹ Տե՛ս ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵՇԳ/1406/02/09 քաղաքացիական գործով 01.04.2011 թ.-ի որոշումը:

հաստատության հանձնարարելու դեպքում, փորձագետը նշանակվում է վերջինիս ղեկավարի կողմից՝ փորձաքննություն նշանակելու մասին որոշումը ստանալուց հետո, ուստի դատարանի՝ փորձաքննություն նշանակելու մասին որոշման մեջ նշվում է ոչ թե փորձագետի անունը, այլ այն մասնագիտացված փորձագիտական հաստատության անվանումը, որին հանձնարարվում է փորձաքննության կատարումը: Սակայն անկախ այդ հանգամանքից, դատավարական իրավահարաբերությունները ծագում են դատարանի և կոնկրետ ֆիզիկական անձի միջև, ում հանձնարարված է փորձագիտական հետազոտության կատարումը:

Այն հարցը, թե ում պետք է հանձնարարվի փորձաքննության կատարումը, դատարանը լուծում է հաշվի առնելով գործին մասնակցող անձանց կարծիքները, առաջարկությունները և բացատրությունները (ԶԴՕ 60 հոդվ., մաս 2), որոնք, սակայն, դատարանի համար պարտադիր չեն:¹

Փորձագետի եզրակացության՝ որպես դատավարական ապացույցի օբյեկտիվությունը, հավաստիությունն ու արժանահավատությունը, առաջին հերթին կախված է որպես փորձագետ նշանակվող անձի ճիշտ ընտրությունից: Բարձրորակ եզրակացություն ստանալու համար դատարանին անհրաժեշտ է դիմել համապատասխան լաբորատորիաներ և տեխնիկական բազա ունեցող փորձագիտական հիմնարկների կամ այլ մասնագետների:² Այդ իսկ պատճառով փորձագետին ներկայացվում են որոշակի պահանջներ՝ ուղղված մի կողմից փորձաքննության ընթացքում կատարվող հետազոտությունների գիտական բարձր մակարդակի, մյուս կողմից՝ եզրակացության օբյեկտիվության ապահովմանը:

---

¹ Ի դեպ, փորձագետին կողմերի համաձայնությամբ նշանակելու հնարավորություն կամ կողմերի հավանությանն արժանացած փորձագետին նախապատվություն տալու անհրաժեշտության մասին դրույթներ ԶԴՕ-ն չի նախատեսում: Մեր կարծիքով, այս առումով ավելի առաջադիմական է ՎԴՕ-ն, որի 36-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ դատարանը փորձագետի նշանակման հարցում նախապատվություն է տալիս այն փորձագետին, որի թեկնածության վերաբերյալ համաձայնվել են կողմերը կամ կարող է սահմանել փորձագետի նշանակման կարգ, որով փորձագետի նշանակումը կհանձնարարի կողմերին: Մեր կարծիքով, եթե հանրային իրավահարաբերություններից բխող վեճերի քննության ընթացքում կիրառվող տվյալ կանոնի «լիբերալությունը» կարող է կասկածելի թվալ, ապա տնօրինչականության սկզբունքով կարգավորվող քաղաքացիաիրավական (մասնավոր) բնույթի վարույթների նկատմամբ նման իրավակարգավորումը խիստ տրամաբանական կլիներ:

² Տե՛ս *Պետրոսյան Ռ.Գ.*, Ապացուցումը և ապացույցները քաղաքացիական դատավարությունում, - Եր., 1984, էջ 88:

Փորձագետ կարող է նշանակվել հատուկ գիտելիքների տվյալ բնագավառում համապատասխան որակավորում ունեցող ցանկացած անձ (ՔԴ-Օ 45 հոդվ., մաս 1): Ընդ որում՝ տվյալ պահանջը վերաբերում է ոչ միայն դատարանի կողմից որպես փորձագետ նշանակվող անձին, այլ նաև դատարանի որոշման հիման վրա մասնագիտացված փորձագիտական հաստատության ղեկավարի կողմից որպես փորձագետ նշանակված աշխատակցին: Փորձագետ նշանակվող անձը պետք է տիրապետի գիտության, տեխնիկայի, արվեստի, արհեստի կամ այլ բնագավառի համապատասխան հատուկ գիտելիքների, այսինքն՝ լինի ձեռնահաս և ունենա համապատասխան բնագավառի մասնագետի որակավորում, որը հաստատված է օրենսդրությամբ սահմանված կարգով:

Պետք է նկատել, որ գործադիր իշխանության համակարգում ստեղծված փորձագիտական հաստատություններում սահմանվում է փորձագետների որակավորման հաստատման հատուկ կարգ: Այսպես, ՀՀ արդարադատության նախարարության համակարգում փորձագիտական որոշակի մասնագիտությամբ դատական փորձագետի որակավորում շնորհելու կարգը սահմանվում է ՀՀ արդարադատության նախարարի 28.03.2000 թ. «Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարության համակարգում դատական փորձագետի որակավորման կարգի հաստատման մասին» թիվ 151 հրամանով:

Միևնույն ժամանակ այն դեպքերում, երբ որպես փորձագետ նշանակվում է նման հաստատությունների աշխատակից չհանդիսացող անձը, համապատասխան որակավորման առկայության կամ բացակայության հարցը լուծում է դատարանը կամ փորձագիտական հաստատության ղեկավարը՝ հաշվի առնելով տվյալ մասնագետի կրթությունը, գիտական աստիճանը, աշխատանքային փորձը և նրա ձեռնահասության մասին վկայող այլ հանգամանքները:

Որպես արդարադատության իրականացմանն օժանդակող անձ՝ փորձագետը պետք է չունենա գործի ելքում իրավաբանական շահ: Այս առումով տեղին է նկատել, որ ՔԴ-Օ-ն փորձագետների եզրակացությունների օբյեկտիվությունն ու ճշմարտացիությունն ապահովելու անհրաժեշտ բոլոր դրույթները չի նախատեսում: Մասնավորապես չի սահմանում այն անձանց շրջանակը, ովքեր չեն կարող հանդես գալ որպես փորձագետներ: Մինչև 2007 թ. ընդունված «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի ուժի մեջ մտնելը ՔԴ-Օ 21 և

23 հողվածներով նախատեսվում էր փորձագետի դեմ բացարկ հայտնելու և փորձագետի կողմից ինքնաբացարկ հայտնելու հնարավորությունը՝ նրա անաչառության վերաբերյալ կասկած հարուցող փաստերի և հանգամանքների հիման վրա:¹ Բացի դրանից, փորձագետին բացարկ հայտնելու հիմքեր էին՝ ա) գործի քննության պահին կամ նախկինում նրա ծառայողական կամ այլ կախվածությունը գործին մասնակցող անձանցից կամ նրանց ներկայացուցիչներից, բ) նրա կատարած վերատուգումը (աուդիտը) կամ փորձաքննությունը, որի նյութերը հիմք կամ առիթ են ծառայել դատարան ղիմելու համար: Սակայն նշված օրենքով փորձագետի բացարկի և ինքնաբացարկի ինստիտուտն առանց լուրջ հիմնավորումների վերացվեց, ինչի արդյունքում դատարանի վրա ընկավ փորձագետի անաչառության վերաբերյալ կասկած հարուցող փաստերը և հանգամանքները փորձագետի եզրակացությունը հետազոտելիս և գնահատելիս հաշվի առնելու ողջ ծանրությունը:

ՔԳՕ 45-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված է, որ անձը, ում հանձնարարված է փորձաքննություն կատարել, պարտավոր է ներկայանալ դատարանի կանչով և օբյեկտիվ եզրակացություն տալ իրեն առաջադրված հարցերի հիման վրա: Այդուհանդերձ օրենսդրության վերլուծությունը հիմք է տալիս եզրակացնելու, որ անձը չի կարող փորձագետ նշանակվել առանց իր համաձայնության: Այդ մասին է վկայում նաև փորձաքննություն անցկացնելուց կամ փորձաքննություն անցկացնելուց խուսափելու համար պատասխանատվության միջոցների բացակայությունը: Բացառություն են կազմում միայն այն դեպքերը, երբ տվյալ հարցով փորձագիտական եզրակացություն տալը տվյալ անձի պաշտոնական պարտականությունն է պետական փորձագիտական հաստատությունում: Հետևում է, որ նախքան փորձաքննություն նշանակելու մասին որոշում կայացնելը դատարանը գործնականում պետք է ստանա որպես փորձագետ հրավիրվող անձի (փորձագիտական հաստատության ղեկավարի) համաձայնությունը, եթե փորձաքննության կատարումը չի հանձնարարվում պետական փորձագիտական հաստատությունը:

Դատարանը (փորձագիտական հաստատության ղեկավարը) կա-

---

¹ Տեղին է նշել, որ փորձագետին բացարկ ներկայացնելու ինստիտուտը նախատեսված է և բավականին արդյունավետ կիրառվում է մի շարք երկրների իրավական համակարգերում: Մասնավորապես՝ փորձագետին բացարկ ներկայացնելու հնարավորություն է նախատեսված Գերմանիայի ՔԳՕ 406-րդ պարագրաֆով, ՌԳ ՔԳՕ 18-րդ հոդվածով և այլն:

րող է նշանակել միևնույն կամ տարբեր մասնագիտություններ ունեցող մեկից ավելի փորձագետներ (ՔԴ-Օ 61¹ հոդվ., մաս 2): Նույն մասնագիտությամբ մի քանի մասնագետների փորձաքննության կատարումը հանձնարարվում է, որպես կանոն, այն դեպքերում, երբ կատարվելիք փորձագիտական աշխատանքի ծավալը մեծ է: Նման դեպքերում դատավարագիտության մեջ խոսվում է **կոլեկտիվ կամ հանձնաժողովային** փորձաքննության մասին: Այն դեպքերում, երբ փորձաքննության կատարումը հանձնարարվում է տարբեր մասնագիտություններ ունեցող մեկից ավելի փորձագետների, խոսում են **համալիր** փորձաքննության մասին: Վերջինս նշանակվում է այն դեպքերում, երբ առաջադրված հարցերին պատասխանելու համար պահանջվում է միաժամանակ օգտագործել տարբեր բնագավառների հատուկ գիտելիքներ:

Փորձագետի (փորձագետների) կամ փորձագիտական հաստատության ընտրության հարցը քննարկելուց հետո դատարանը պետք է որոշի այն հարցերի շրջանակը, որոնք պետք է առաջադրվեն փորձագետին և պարզաբանվեն փորձաքննության ընթացքում:

ՔԴ-Օ 60-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ գործին մասնակցող անձինք իրավունք ունեն դատարանին առաջադրել հարցեր, որոնք պետք է պարզաբանվեն փորձաքննության ընթացքում: Հարկ է սակայն նշել, որ փորձագետին առաջադրվող հարցերի ցանկը և բովանդակությունը վերջնականապես որոշում է դատարանը, և եթե նա մերժում է գործին մասնակցող անձանց առաջադրած հարցերը ներառել փորձաքննություն նշանակելու վերաբերյալ որոշման մեջ, ապա պարտավոր է պատճառաբանել նման մերժումը:

Փորձաքննություն նշանակելու մասին որոշում կայացնելուց առաջ դատարանը պետք է նաև որոշի փորձագետին տրամադրված նյութերի (փաստաթղթերի) շրջանակը, ինչպես նաև պարզի մեկից ավելի փորձագետներ նշանակելու դեպքում միմյանց հետ նրանց շփումը և միասնական եզրակացություն տալն արգելելու անհրաժեշտությունը¹, քանի որ նշված հարցերի վերաբերյալ նրա եզրահանգումները ևս պետք է տեղ գտնեն համապատասխան որոշման մեջ:

Վերը նշված խնդիրները լուծելուց հետո միայն դատարանը կայաց-

---

¹ ՔԴ-Օ 61¹ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ դատարանը, ելնելով գործի քննության շահերից, իր նախաձեռնությամբ, ինչպես նաև դատավարության մասնակիցների միջնորդությամբ կարող է արգելել փորձագետների շփումը միմյանց հետ և նրանց կողմից միասնական եզրակացություն ներկայացնելը:

նում է փորձաքննություն նշանակելու մասին որոշում, որը պատշաճ կերպով ուղարկվում է համապատասխան փորձագիտական հաստատության ղեկավարին կամ դատարանի կողմից որպես փորձագետ նշանակված անձին:

ՔԴՕ-ի՝ փորձաքննություն նշանակելու մասին կանոնները փորձաքննություն նշանակելու կամ փորձաքննություն նշանակելը մերժելու մասին որոշումները բողոքարկելու հնարավորություն չեն մախատեսում:

Դատարանի որոշմամբ կամ համապատասխան փորձագիտական հաստատության ղեկավարի կողմից որպես փորձագետ նշանակվելու պահից անձը ձեռք է բերում փորձագետի կարգավիճակ:

Որպես դատավարության մասնակից, փորձագետը դասվում է գործի քննությանն օժանդակող անձանց թվին, որը կրում է որոշակի դատավարական պարտականություններ և իրավունքներ:

Փորձագետը պարտավոր է՝

1) օբյեկտիվ եզրակացություն տալ իրեն առաջադրված հարցերի կապակցությամբ (ՔԴՕ 45 հոդվ., մաս 2): Դատարանը դատական նիստում նախագրուշացնում է փորձագետին՝ ակնհայտ կեղծ եզրակացություն տալու համար քրեական պատասխանատվության մասին, ինչի կապակցությամբ փորձագետից վերցնում է ստորագրություն, որը կցվում է դատական նիստի արձանագրությանը (ՔԴՕ 60 հոդվ., մաս 6).¹

2) անհապաղ ստուգել հանձնարարված փորձաքննությունն իր մասնագիտական ոլորտին պատկանելու փաստը և առանց լրացուցիչ

---

¹ ՔԴՕ 45-րդ հոդվածում ամրագրելով իրեն առաջադրված հարցերի կապակցությամբ եզրակացություն տալու փորձագետի պարտականությունը՝ օրենսդիրը, մեր կարծիքով, անհրաժեշտ հետևողականություն չի ցուցաբերել և չի նախատեսել փորձագետի նկատմամբ սանկցիաներ կիրառելու հնարավորություն այն դեպքերում, երբ վերջինս խուսափում է եզրակացություն տալուց կամ այն չի ներկայացնում սահմանված ժամկետում: Այս կապակցությամբ ուշագրավ է Գերմանիայի ՔԴՕ 409-րդ պարագրաֆում ամրագրված կանոնն այն մասին, որ նման դեպքերում, ինչպես նաև այն ժամանակ, երբ փորձագետը չի ներկայանում դատարան ներկայացված եզրակացության կապակցությամբ բացատրություններ տալու համար, դատարան իրավունք ունի փորձագետի նկատմամբ կիրառել դատական տուգանք: Կարծում ենք, որ նման հնարավորություն պետք է նախատեսվի նաև ՀՀ ՔԴՕ-ով, ինչը կունենա զգալի կանխարգելիչ նշանակություն և կնապաստի գործը ողջամիտ ժամկետներում դատաքննության նախապատրաստելու դատարանի խնդրի առավել արդյունավետ լուծմանը՝ դատարանին ազատելով փորձաքննության կատարումն այլ փորձագետի հանձնարարելու և այդ կապակցությամբ մի շարք գործողություններ կատարելու անհրաժեշտությունից:

փորձագետների ներգրավման կատարելու հնարավորությունը: Նշված փաստի կամ հնարավորության բացակայության դեպքում փորձագետը պարտավոր է այդ մասին անհապաղ տեղեկացնել դատարանին (ՔԴՕ 61¹ հոդվ., մաս 5)։

3) դատարանի որոշմամբ ուղղակիորեն սահմանված դեպքերում կատարվող փորձաքննության առնչությամբ չշփվել փորձաքննություն նշանակելու մասին որոշմամբ նշանակված այլ փորձագետների հետ և ներկայացնել առանձին եզրակացություն (ՔԴՕ 61¹ հոդվ., մաս 3)։

4) փորձաքննությունը կատարել անձամբ: Փորձագետն իրեն հանձնարարված փորձաքննությունը չի կարող վերահանձնարարել այլ անձի: Եթե փորձագետին փորձաքննություն իրականացնելիս օգնություն է ցուցաբերում այլ անձ, բացառությամբ երկրորդական բնույթի օժանդակ գործառույթներ իրականացնող անձանց, փորձագետը պարտավոր է դատարանին հայտնել նրա անունը և նրա իրականացրած աշխատանքի ծավալը (ՔԴՕ 61¹ հոդվ., մաս 5)։¹

5) ապահովել գործին մասնակցող անձանց հնարավորությունը՝ ներկա գտնվելու փորձաքննության անցկացմանը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ նրանց ներկայությունը կարող է խանգարել իր բնականոն աշխատանքին (ՔԴՕ 61 հոդվ.)։²

---

¹ ՔԴՕ-ն չի սահմանում փորձաքննություն իրականացնելիս օգնություն ցուցաբերած անձանց և նրանց կատարած աշխատանքի ծավալի մասին դատարանին տեղեկություններ հաղորդելու նպատակները: Գտնում ենք, որ ՎԴՕ 37-րդ հոդվածի 4-րդ մասի օրինակով ՔԴՕ 61¹ հոդվածի 5-րդ մասում նպատակահարմար է սահմանել, որ եթե փորձաքննության ընթացքում փորձագետը հիմնվում է մաս տվյալ փորձաքննության շրջանակներում այլ մասնագետների իրականացրած որոշակի հետազոտությունների վրա, ապա տվյալ մասնագետը նույնպես պետք է ստորագրի եզրակացությունը և հետազոտման մասով դատարանի պահանջով տա բացատրություններ՝ ևս հանդես գալով որպես փորձագետ:

² Օրենքը որևէ կերպ չի կարգավորում փորձաքննության անցկացմանը գործին մասնակցող անձանց ներկայությունը բացառելու մեխանիզմն այն դեպքերում, երբ նրանց ներկայությունը կարող է խանգարել փորձագետի բնականոն աշխատանքին: Անպատասխան են մնում բազմաթիվ հարցեր՝ ինչպե՞ս կարող է փորձագետը բացառել գործին մասնակցող անձանց ներկայությունը փորձաքննության անցկացմանը, այդ մասին պե՞տք է դրույթ նախատեսվի փորձաքննություն նշանակելու մասին որոշման մեջ, թե՞ ոչ, կարո՞ղ է արդյոք փորձագետը դադարեցնել փորձաքննության անցկացումը, եթե ներկա գտնվող կողմը որևէ եղանակով խոչընդոտում է փորձագետի բնականոն աշխատանքին: Բացի այդ, ՔԴՕ-ում չի կանոնակարգվում այն հարցը, թե ինչպե՞ս և ի՞նչ ծավալով կարող է փորձագետը շփվել փորձաքննության անցկացմանը ներկա գտնվող կողմերի հետ, ի-

6) գրավոր ձևով կազմել փորձագիտական եզրակացությունը և այն ներկայացնել գործը քննող դատարանին (ՔԳՕ 45 հոդվ., մաս 2, 62 հոդվ., մաս 1): Փորձագետը եզրակացությունը տալիս է իր անունից, ներքին համոզման հիման վրա և դրա համար կրում է անձնական պատասխանատվություն.

7) դատարանի կանչով ներկայանալ դատական նիստին և բանավոր բացատրություններ տալ իր կողմից ներկայացված եզրակացության վերաբերյալ (ՔԳՕ 62 հոդվ., մաս 3):

Բացի այդ, փորձագետը կրում է նաև իր դատավարական կարգավիճակից բխող այլ պարտականություններ: Մասնավորապես՝ պարտավոր է չհրապարակել փորձաքննության կատարման կապակցությամբ իրեն հայտնի դարձած այն տեղեկությունները, որոնց գաղտնիությունը պահպանվում է օրենքով, պետք է ապահովի փորձաքննության կատարման համար իրեն տրամադրված նյութերի ու փաստաթղթերի պահպանումը և եզրակացության հետ միասին դրանք վերադարձնի դատարանին և այլն:

Փորձագետն իրավունք ունի՝

1) ծանոթանալ գործի նյութերին, մասնակցել դատական նիստերին, հարցեր տալ դատարանին, գործին մասնակցող անձանց և վկաներին, խնդրել դատարանին իրեն տրամադրելու լրացուցիչ նյութեր, եթե դա

րավունք ունի՞ արդյոք նրանցից ընդունելու լրացուցիչ նյութեր, պարտավոր է արդյոք պատասխանելու նրանց հարցերին և այլն:

Կարծում ենք՝ գործնականում հաճախակի հանդիպող նշված հարցերը պետք է լուծվեն ՔԳՕ 61-րդ հոդվածի շրջանակներում: Մեր կարծիքով, նախ՝ օրենքով ուղղակիորեն պետք է բացառվի փորձաքննության անցկացման ընթացքում փորձագետի և գործին մասնակցող անձանց միջև որևէ շփումը, դատարանին շրջանցելով՝ կողմերից լրացուցիչ նյութերի ընդունումը (կողմերին պետք է վերապահվի պահվել ներկայության հնարավորություն), և երկրորդ՝ ՔԳՕ 61-րդ հոդվածով ճիշտ կլինի սահմանել, որ փորձաքննությանը գործին մասնակցող անձանց ներկայությունը բացառելու հարցը դատարանը լուծում է կողմերի և փորձագետի կարծիքը հաշվի առնելով, ինչի մասին իր եզրահանգումն արտացոլում է փորձաքննություն նշանակելու մասին որոշման մեջ: Մինևույն ժամանակ, փորձագետին պետք է վերապահվի հնարավորություն՝ դադարեցնելու փորձաքննության անցկացումը և այդ մասին տեղեկացնելու գործը քննող դատարանին, եթե փորձաքննության անցկացմանը ներկա գտնվող կողմը որևէ եղանակով խոչընդոտում է փորձագետի բնականոն աշխատանքին: Ընդ որում՝ դատարանին պետք է իրավունք վերապահվի փորձագետի բնականոն աշխատանքին խոչընդոտող կողմի նկատմամբ կիրառելու տուգանք և իր որոշմամբ արգելելու նրա ներկայությունը փորձաքննության անցկացմանը:

անհրաժեշտ է եզրակացություն տալու համար: Ընդ որում, իրեն տրամադրված նյութերի անբավարարության դեպքում փորձագետը կարող է հրաժարվել եզրակացություն տալուց (ՔԴ-Օ 45 հոդվ., մաս 3).

2) կոլեկտիվ փորձաքննություն կատարելու դեպքում, եթե այլ բան սահմանված չէ դատարանի որոշմամբ, խորհրդակցել մյուս փորձագետների հետ և ընդհանուր հետևությունների գալու դեպքում՝ տալ միասնական, իսկ ընդհանուր հետևությունների չգալու դեպքում՝ առանձին եզրակացություն (ՔԴ-Օ 61¹ հոդվ., մաս 2),

3) իր եզրակացությունում հետևություններ արտացոլել գործի համար նշանակություն ունեցող և փորձաքննություն կատարելիս պարզված այնպիսի հանգամանքների վերաբերյալ, որոնց կապակցությամբ նրան հարցեր չեն առաջադրվել (ՔԴ-Օ 62 հոդվ., մաս 2).

4) բացառել գործին մասնակցող անձանց ներկայությունը փորձաքննության անցկացմանը, եթե այն կարող է խանգարել իր բնականոն աշխատանքին (ՔԴ-Օ 61 հոդվ.).

5) ստանալ փորձաքննության անցկացման հետ կապված ծախսերի հատուցում, ինչպես նաև իր կատարած աշխատանքի վարձատրություն, եթե այն չի մտնում նրա պաշտոնական պարտականությունների մեջ:

ՔԴ-Օ 60-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ կողմի միջնորդությամբ նշանակված փորձաքննության հետ կապված ծախսերի համար վճարում է այդ կողմը, իսկ դատարանի կամ կողմերի նախաձեռնությամբ նշանակված փորձաքննության հետ կապված ծախսերը կատարվում են դատական ծախսերի հաշվին:

ՀՀ գործող ՔԴ-Օ-ի էական թերություններից պետք է համարել այն իրողությունը, որ դրա շրջանակներում չի կարգավորվում կողմի միջնորդությամբ նշանակված փորձաքննության հետ կապված ծախսերի վճարման կարգը և տվյալ պարտականությունը չկատարելու դատավարական հետևանքների հարցը:

Գործնականում կողմը փորձաքննության արժեքը նախապես վճարում է փորձագետին կամ համապատասխան փորձագիտական հաստատությանը՝ դատարանին ներկայացնելով վճարումը կատարելու մասին հավաստող համապատասխան փաստաթղթեր, կամ դատարանի կողմից նախապես որոշված գումարը վճարում է դատարանի դեպոզիտ, որտեղից էլ այն փոխանցվում է փորձաքննությունը կատարած անձին: Վճարման այս կամ այն եղանակի ընտրությունը գործնականում կախված է լինում փորձաքննություն կատարող անձի կամահայտնությունից

(ներքին փաստաթղթերով սահմնված կանոններից), կողմի ցանկությունից կամ պայմանավորված է լինում դատարանի հայեցողությամբ: Դատավարական իրավահարաբերությունների հստակության և կանխատեսելիության առումով առկա իրավակարգավորումը պատշաճ չի թվում, ուստի, մեն կարծիքով, փորձաքննության հետ կապված ծախսերի վճարման կարգը ՔԴՕ-ի շրջանակներում հնարավորինս պետք է կանոնակարգվի:

Քննարկվող հարցում առավել ուշագրավ են Ֆրանսիայի ՔԴՕ-ում տեղ գտած դրույթները: Դրանց բովանդակությունից ուղղակիորեն բխում է, որ փորձագետին վճարման ենթակա գումարների չափը, վճարման կարգը և ժամկետները որոշում է դատարանը (Ֆրանսիայի ՔԴՕ 269 հոդվ.): Ընդ որում, սահմանվում է, որ փորձագետը պարտավոր է ձեռնմուխ լինել փորձաքննության կատարմանը դրա հետ կապված ծախսերը դատարանի դեպոզիտ մուտք արվելու մասին ծանուցումը դատարանից ստանալուց հետո, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դատարանի կարգադրությամբ պարտավոր է փորձաքննության կատարումը սկսել անհապաղ (Ֆրանսիայի ՔԴՕ 267 հոդվ.): Միևնույն ժամանակ, որպես քննարկվող պարտականությունը չկատարելու հետևանք, սահմանվում է կանոն, համաձայն որի՝ փորձաքննության կատարման հետ կապված ծախսերը սահմանված ժամկետում և կարգով դատարանի դեպոզիտ չվճարելու դեպքում փորձաքննություն նշանակելու մասին որոշումն ուժը կորցնում է, իսկ դատարանն իրավունք է ձեռք բերում սահմանված գումարը չվճարելու փաստից կատարելու ցանկացած իրավաչափ հետևություն (Ֆրանսիայի ՔԴՕ 271 հոդվ.):¹

Կարծում ենք, որ հարցի նման կարգավորում նպատակահարմար է նախատեսել նաև ՀՀ ՔԴՕ-ի շրջանակներում, ինչը հնարավորություն կտա ոչ միայն երաշխավորել փորձագետների գույքային իրավունքների պաշտպանությանը, այլ նաև զգալիորեն կրթաբարձրացնի կողմերի դատավարական կարգապահությունը և կնպաստի ողջամիտ ժամկետում գործը դատաքննության նախապտրաստելուն: Միևնույն ժամանակ, նման իրավակարգավորումը հնարավորություն կտա որոշելու այն կողմին, որը պետք է կրի փորձաքննության կատարման հետ կապված ծախսերը

---

¹ Stéu Новыи Гражданский процессуальный кодекс Франции. Перевод В.Захватаева. – Киев: Истина, 2004, էջ 84-85: Օրենսգրքի պաշտոնական ֆրանսերեն տեքստը տես www.legifrance.gouv.fr:

չվճարելու պատճառով փորձագիտական հետազոտության կատարման անհնարինության հետևանքով որոնվող փաստը վիճելի մնալու անբարենպաստ հետևանքները:

ՔԴՕ 61¹ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ փորձաքննությունը կատարվում է դատարանում կամ դատարանից դուրս, ինչը կախված է փորձաքննության բնույթից, ինչպես նաև հետազոտվող առարկաների քանակից, նյութի ծավալներից, հետազոտման ընթացքում օգտագործվող նյութերը, սարքավորումները, գործիքները դատարան բերելու հնարավորությունից և նպատակահարմարությունից: Բոլոր դեպքերում գործը քննող դատարանը պարտավոր է հետազոտման և եզրակացությունը ձևակերպելու համար անհրաժեշտ պայմաններ ապահովել:

Փորձագետի եզրակացության ձևը և տեսակները: ՔԴՕ 62-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ քաղաքացիական դատավարությունում փորձագետի եզրակացությունը կազմվում և ներկայացվում է բացառապես *գրավոր ձևով*¹ Գրավոր ձևը համարվում է պահպանված, եթե եզրակացությունը փորձագետի կողմից շարադրված է թղթի վրա և ստորագրված է նրա կողմից: Փորձագիտական հիմնարկներին հանձնարարված փորձաքննության շրջանակներում նախապատրաստված եզրակացությունը գործնականում նաև վավերացվում է համապատասխան հիմնարկի ղեկավարի ստորագրությամբ և հաստատության կնիքով:

Տեսության մեջ և դատական պրակտիկայում տարբերում են փորձագետի եզրակացության երեք **տեսակներ**՝ կատեգորիկ (որոշակի), հավանական և ներկայացված ելակետային տվյալների հիման վրա փորձագետի առջև դրված հարցերին պատասխանելու անհնարինության մասին եզրակացություն:

Կատեգորիկ (որոշակի) եզրակացության շրջանակներում փորձա-

---

¹ Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ օրենսդիրը հնարավոր է համարել փորձաքննության կատարումը դատական նիստի ընթացքում (ՔԴՕ 61¹ հոդվ., մաս 4)՝ դրա արդյունք հանդիսացող եզրակացությունն անխտիր բոլոր դեպքերում բացառապես գրավոր ձևով ներկայացնելը հիմնավորված չի թվում: Նույնիսկ դժվար է պատկերացնել, թե ինչ նկատառումներից ելնելով և ինչպես փորձագետն արձանագրվող դատական նիստի ընթացքում գործնականում պետք է եզրակացություն կազմի: Այս առումով ավելի առաջադիմական է թվում ՎԴՕ-ն, որն առանձին դեպքերում փորձագետի եզրակացության բանավոր ձևը թույլատրելի է համարում: Գտնում ենք, որ ՔԴՕ-ում հարկավոր է սահմանել, որ այն դեպքերում, երբ փորձաքննությունն անց է կացվում դատարանում, փորձագետի եզրակացությունը կարող է տրվել բանավոր:

գետը միանշանակ և միանգամայն որոշակի եզրահանգումներ է կատարում փաստական հանգամանքների առկայության կամ բացակայության վերաբերյալ: Ըստ այդմ, ընդունված է սահմանազատել փորձագետի տվյալ տեսակի եզրակացության երկու տեսակ՝ կատեգորիկ դրական (հաստատողական) և կատեգորիկ բացասական (մխտող):

Հավանական եզրակացության շրջանակներում փորձագետը գործի համար նշանակություն ունեցող փաստական հանգամանքի առկայության կամ բացակայության վերաբերյալ կատարում է ոչ թե միանշանակ եզրահանգում, այլ որոշակի հատկանիշների համակցության հիման վրա ենթադրական դատողություն է անում այդ առնչությամբ (օրինակ՝ տվյալ անձից սերված լինելու, որոշակի նյութի ազդեցության հետևանքով տվյալ հետքերի առաջացման հավանականության մասին և այլն):

Հավանական եզրակացության ապացուցողական նշանակությունը երկարատև տեսական բանավեճերի առարկա է հանդիսացել: Ներկայումս տեսաբանների մեծամասնության կարծիքով, փորձագետի հավանական եզրակացությունն ինքնին ապացուցողական նշանակություն չունի:¹ Այդ դիրքորոշումն իր արտացոլումն է գտել նաև ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախադեպային որոշումներից մեկում, որի շրջանակներում քննարկելով հավանական եզրակացության ապացուցողական ուժի հարցը՝ ՀՀ բարձրագույն դատական ատյանը միանշանակ արձանագրել է, որ փորձագետի եզրակացությունը չի կարող դիտարկվել որպես որոնվող փաստը հաստատող ստույգ ապացույց, եթե դրանով փորձագետին առաջադրված հարցի վերաբերյալ արվում է ոչ թե կատեգորիկ հետևություն, այլ միայն հավանական եզրահանգում:²

Միաժամանակ պետք է նշել, որ հավանական եզրակացության ապացուցողական նշանակությունն ընդհանրապես բացառելը ճիշտ չէ: Այն կարող է գործի քննության համար ունենալ որոշակի նշանակություն՝ նկատի ունենալով, որ եզրակացության հետազոտական մասում փորձագետը հաճախ շարադրում է իր կողմից կատարված հետազոտությունների արդյունքում ստացված այնպիսի տվյալներ, որոնք թեև չեն բավարարում որոշակի հետևության հանգելու համար, բայց մյուս ապացույցների ամբողջության մեջ կարող են որոշակի արժեք ստանալ: Եվ պատահա-

¹ Այդ մասին ավելի մանրամասն տե՛ս *Сахнова Т.В.* Судебная экспертиза. - М., 1999:

² Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ԱԲԳ-1/0207/02/08 քաղաքացիական գործով 26.06.2009 թ.-ի որոշումը:

կան չէ, որ վերը նշված դիրքորոշման շրջանակներում Վճռաբեկ դատարանը բացառել է հավանական եզրակացությունը որպես փաստի առկայության կամ բացակայության մասին «ստույգ» ապացույց դիտարկելու հնարավորությունը:

Ներկայացված ելակետային տվյալների հիման վրա փորձագետի առջև դրված հարցերին պատասխանելու անհնարինության մասին եզրակացությունը (ակտը) ներկայացվում է այն դեպքերում, երբ առաջադրված հարցերին հնարավոր չէ տալ ո՛չ կատեգորիկ և ո՛չ էլ հավանական եզրակացություն: Նման եզրակացությունը, ըստ էության, գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող որևէ փաստի առկայություն կամ բացակայություն չի հաստատում, չի կարող ծառայել այդ նպատակին, հետևաբար՝ ապացույց չի համարվում:

Եզրակացություն տալու անհնարինության մասին ակտ գործնականում տվում է նաև այն դեպքերում, երբ փորձաքննության անցկացումն անհնարին է դառնում փորձաքննության անցկացմանը ներկա գտնվող անձի կողմից փորձագետի բնականոն աշխատանքը խորհրդողտելու կամ գործին մասնակցող անձի այնպիսի վարքագծի հետևանքով, որը բացառում է անհրաժեշտ ելակետային տվյալների ձեռքբերումը (օրինակ՝ դատաձեռագրաբանական փորձաքննության անցկացման համար կողմը հրաժարվում է տալ ձեռագրի կամ ստորագրության նմուշներ, դատակենսաբանական կամ ԳՆԹ փորձաքննության համար՝ համապատասխան նմուշներ և այլն):

ՔԳՕ 48-րդ հոդվածի 7-րդ կետը սահմանում է հատուկ ապացուցողական կանոն, համաձայն որի կողմերն իրավունք չունեն ոչնչացնելու կամ թաքցնելու որևէ ապացույց կամ այլ եղանակով խորհրդողտելու դրա հետագոտմանը և գնահատմանը՝ դատավարության մյուս կողմի համար անհնարին կամ դժվարին դարձնելով ապացույցներ հավաքելը և ներկայացնելը: Ընդ որում, նույն նորմը սահմանում է, որ նման փաստերի առկայության դեպքում դատարանը խորհրդողտող կողմի վրա է դնում հակառակն ապացուցելու պարտականությունը: Որպես տվյալ ընդհանուր նորմերի մասնավորեցում, կարծում ենք, ճիշտ կլիներ ՔԳՕ-ով ուղղակիորեն սահմանել, որ *փորձագետի առջև դրված հարցերին պատասխանելու անհնարինության բոլոր անբարենպաստ հետևանքները կրում է այն կողմը, որի գործողությունների կամ անգործության արդյունքում փորձաքննության անցկացումը դարձել է անհնա-*

րին:¹ Հակառակ պարագայում մի շարք իրավիճակներում անբարենպաստ վիճակում կարող է հայտվել գործով ապացուցման պարտականություն կրող կողմը, որը միջնորդել է նշանակել փորձաքննություն, սակայն հակառակ կողմի վարքագծի հետևանքով գրկվել է իր պահանջի կամ առարկության հիմքում դրված փաստն ապացուցելու հնարավորությունից: Մեր կարծիքով, նման իրավակարգավորումը խիստ արդարացի կլինի՝ հատկապես հաշվի առնելով այն շարժառիթները, որոնցով կողմը խոչընդոտում է փորձաքննության անցկացմանը կամ հրաժարվում է տրամադրել անհրաժեշտ նյութեր (նմուշներ) և այլ ելակետային տվյալներ:

Փորձագետի եզրակացության հետազոտումը և գնահատումը:

Փորձագետի եզրակացությունը *հետազոտվում* է դատական նիստում և գնահատվում մյուս ապացույցների հետ (ՔԳ-Օ 62 հոդվ., մաս 2, պարբ. 1):

Փորձագետի եզրակացությունը դատարանում հետազոտվում է անմիջականորեն՝ դատական նիստում այն հրապարակելու և դրա կապակցությամբ փորձագետին (փորձագետներին) հարցաքննելու միջոցով, որի արդյունքում փորձագետի եզրակացության գրավոր ձևը վերածվում է ընկալման առումով առավել մատչելի բանավոր ձևի:

Դատարանն իրավունք ունի հրավիրել գրավոր եզրակացություն ներկայացրած փորձագետին (փորձագետներին) դրա վերաբերյալ բանավոր բացատրություններ տալու և նրան հարցաքննելու համար, եթե գործի հանգամանքներից բխում է դրա անհրաժեշտությունն ու նպատակահարմարությունը (օրինակ, երբ հարկավոր է ստուգել եզրակացության արժանահավատությունը կամ ծագում է եզրակացությունը պարզաբա-

---

¹ Ուշագրավ է, որ գրեթե նույն իմաստով նորմ նախատեսված է Ֆրանսիայի ՔԳ-Օ 275-րդ հոդվածով, որի համաձայն՝ եթե կողմը չի կատարում փորձաքննության համար անհրաժեշտ նյութերը, դատարանն իրավունք ունի կարգադրել հանձնելու դրանք՝ անհրաժեշտության դեպքում նշանակելով դատական տուգանք, կամ հանձնարարել փորձագետին շարունակելու աշխատանքը՝ ուշադրություն չդարձնելով նշված նյութերին, կամ եզրակացությունը ներկայացնելու այն ձևով, որով այն հնարավոր է ներկայացնել: Ընդ որում, նույն հոդվածով սահմանվում է, որ թում փորձաքննության համար անհրաժեշտ նյութերը չներկայացնելու կապակցությամբ դատարանը կարող է անել ցանկացած իրավաչափ հետևություն: Տե՛ս *Новый Гражданский процессуальный кодекс Франции*. Перев. В.Захватаева. – Киев: «Истина», 2004, էջ 85-86: Օրենսգրքի պաշտոնական ֆրանսերեն տեքստը տե՛ս www.legifrance.gouv.fr: Նմանատիպ նորմ է սահմանվում նաև ՌԴ ՔԳ-Օ 79-րդ հոդվածի 3-րդ մասով: Հոդվածը և դրա մեկնարանությունը տե՛ս *Комментарий к гражданскому процессуальному кодексу РФ*. Под ред. *М.С. Шакарян*. М.: «Кодекс», 2003, էջ 189, 192-193:

ներու, լրացներու, լրացուցիչ պատճառաբանելու անհրաժեշտություն): Միևնույն ժամանակ դատարանը պարտավոր է փորձագետին հրավիրել դատական նիստին և կազմակերպել նրա հարցաքննությունը, եթե այդ մասին միջնորդել են գործին մասնակցող անձինք կամ նրանցից մեկը (ՔԴՕ 62 հոդվ., մաս 2, պարբ. 2-3):

Փորձագետի հարցաքննությունն իրականացվում է վկայի հարցաքննության կանոններով (ՔԴՕ 60 հոդվ., մաս 7): Մ.Կ. Տրետուշնիկովի դիպուկ բնորոշմամբ փորձագետը «փաստի վկա» է¹, ինչով էլ բացատրվում է նրան վկայի հարցաքննության կանոններով լսելու անհրաժեշտությունը:

Փորձագետին առաջինը հարցեր է տալիս այն անձը, որի միջնորդությամբ փորձաքննություն է նշանակվել: Այնուհետև՝ փորձագետին հարցեր են տալիս գործին մասնակցող մյուս անձինք: Եթե փորձաքննությունը նշանակվել է դատարանի նախաձեռնությամբ, ապա փորձագետին առաջինը հարցեր է տալիս հայցվորը: Գատարանն իրավասու է փորձագետին հարցեր տալ ցանկացած պահի:

Փորձագետին առաջադրվող հարցերը կարող են վերաբերել հետազոտության մեթոդիկային, փորձաքննության ընթացքում կիրառված տեխնիկայի և սարքավորումների կատարելության աստիճանը կամ հետազոտմանը ներկայացված նյութի բավարարության հարցը պարզելուն, ինչպես նաև փորձագետի կողմից կատարված հետևությունների տրամաբանական հիմնավորման ընթացքում առկա հակասությունները վերացնելուն: Գործին մասնակցող անձինք իրավունք ունեն փորձագետներին հարցեր տալ՝ գիտելիքների համապատասխան բնագավառում նրանց գիտակ լինելը պարզելու համար (ՔԴՕ 60 հոդվ., մաս 4):

Փորձագետի եզրակացությունը հետազոտելիս դատարանը պետք է պարզի, թե արդյոք փորձաքննության կատարման ընթացքում պահպանվել է փորձաքննության անցկացման կարգը, չկան արդյոք փորձագետի օբյեկտիվության (անաչառության) վրա ազդող հանգամանքներ, գործին մասնակցող անձանց ընձեռվել է արդյոք փորձաքննության կատարմա-

---

¹ Տե՛ս *Треушников М.К.* Судебные доказательства. - М., 2004, էջ 190: Ուշագրավ է, որ Գերմանիայի ՔԴՕ 414-րդ պարագրաֆում փորձագետը բնորոշվում է որպես «գիտակ վկա»: Նշված նորմի համաձայն, քանի որ հատուկ գիտելիքներով օժտված անձինք հարցաքննվում են անցյալում տեղի ունեցած փաստերի և հանգամանքների ընկալման ու ապացուցման համար, կիրառվում են վկայի հարցաքննության մասին կանոնները:

նը ներկա գտնվելու ռեալ հնարավորություն: Հատուկ ստուգման է ենթակա փորձագետի եզրակացության լրիվությունը, արժանահավատությունը և գործով հետազոտված այլ հանգամանքների և ապացույցների հետ համապատասխանությունը:

Անցկացված փորձաքննության որակից և լրիվությունից ելնելով՝ դատարանը կարող է նշանակել լրացուցիչ կամ կրկնակի փորձաքննություն:

ՔԴ-Օ 62-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ փորձագիտական եզրակացության պարզ կամ ամբողջական չլինելու դեպքերում, դատարանը կարող է նշանակել *լրացուցիչ փորձաքննություն*՝ դրա կատարումը հանձնարարելով միևնույն կամ մեկ այլ փորձագետի (մասնագիտացված փորձագիտական հաստատության): Լրացուցիչ փորձաքննություն նշանակելու անհրաժեշտություն կարող է ծագել, օրինակ, այն դեպքերում, երբ քաղաքացուն անգործունակ ճանաչելու վերաբերյալ գործի շրջանակներում նշանակված փորձաքննության արդյունքում տրված եզրակացությամբ փորձագետը հաստատել է քաղաքացու մոտ որոշակի հոգեկան խանգարման առկայությունը, սակայն չի պատասխանել այն հարցին, թե արդյոք այդ հիվանդությամբ տառապելը տվյալ անձին զրկում է իր գործողությունների նշանակությունը հասկանալու կամ դրանք ղեկավարելու ունակությունից:

ՔԴ-Օ 62-րդ հոդվածի 5-րդ մասով սահմանվում է, որ եթե դատարանի կամ գործին մասնակցող անձանց մոտ կասկածներ են առաջանում փորձագիտական եզրակացության արժանահավատության կամ հիմնավորվածության վերաբերյալ, կամ առկա են հակասություններ մի քանի փորձագետների եզրակացություններում, ապա դատարանը միևնույն հարցերի վերաբերյալ կարող է նշանակել *կրկնակի փորձաքննություն*, որի կատարումը հանձնարարվում է մեկ այլ փորձագետի (փորձագետների, մասնագիտացված փորձագիտական հաստատության):

Լրացուցիչ կամ կրկնակի փորձաքննությունը նշանակվում է դատարանի որոշմամբ, որում շարադրվում են նաև դատարանի պատճառաբանությունները՝ նախկինում տրված փորձագիտական եզրակացությունների հետ նրա անհամաձայնության վերաբերյալ (ՔԴ-Օ 62 հոդվ., մաս 6):

Փորձագետի եզրակացությունը *զնահատվում է* ընդհանուր հիմունքներով, որը բավականին բարդ մտածողական գործընթաց է:

Փորձագետի եզրակացությունը հատուկ մասնագիտական հետազո-

տության արդյունք է, որով էլ պայմանավորված են փաստերի վերաբերյալ դրանում արտացոլված տեղեկությունների հավաստիության երաշխիքները, ինչը, սակայն, չի նշանակում, որ փորձագետի եզրակացությունն ապացուցման բացառիկ միջոց է հանդիսանում և պարտադիր է դատարանի համար: Դատարանի համար որևէ ապացույց նախապես հաստատվածի ուժ չունի (ԶԳՕ 53 հոդվ., մաս 2): Տվյալ կանոնը հավասարապես վերաբերում է նաև փորձագետի եզրակացությանը: Դատարանը պարտավոր է փորձագետի եզրակացությունը ևս գնահատել գործում եղած բոլոր ապացույցների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտության վրա հիմնված ներքին համոզմամբ (ԶԳՕ 53 հոդվ., մաս 1): Ինչպես գործով ձեռք բերված ցանկացած այլ ապացույց, այն ենթակա է գնահատման գործում առկա մյուս ապացույցների հետ համակցության մեջ, ինչը հնարավորություն է տալիս ստուգել ոչ միայն փորձագետի եզրակացության տրամաբանությունը, այլ նաև կատարված հետազոտության գիտական հիմնավորվածության աստիճանն ու կատարված հետևությունների լրիվությունը և հավաստիությունը:

Փորձագետի եզրակացությունը գնահատելիս դատարանը համակողմանի վերլուծության պետք է ենթարկի և հաշվի առնի փորձաքննությունն անցկացնելիս սահմանված դատավարական կարգի պահպանված լինելու հանգամանքը, թույլ տրված խախտումների հնարավոր ազդեցությունը եզրակացության արժանահավատության և լրիվության վրա, փորձագետի օբյեկտիվության աստիճանը, ձեռնահաստությունն ու որակավորումը, փորձաքննության ընթացքում կիրառված մեթոդների գիտական հիմնավորվածության աստիճանը, փորձագետին տրամադրված նյութի լավորակությունը, եզրակացության լրիվությունը և հավանական բնույթը:

Դատարանը, իհարկե, կարող է չհամաձայնվել փորձագետի հետևությունների հետ և, առանց կրկնակի փորձաքննություն նշանակելու, գործը լուծել ձեռք բերված մյուս ապացույցների հիման վրա, սակայն նա պարտավոր է գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի պատճառաբանական մասում արտացոլել փորձագետի հետևությունները մերժելու փաստարկները (ԶԳՕ 132 հոդվ., մաս 1, պարբ. 4):

Sergey Meghryan
Head of the Chair of Civil Procedure, YSU
Candidate of Legal Sciences, Docent

CONCLUSION OF THE EXPERT IN THE CIVIL PROCEDURE OF THE RA (CURRENT REGULATION AND MAIN TRENDS OF DEVELOPMENT)

The present article is devoted to analysis of legal norms establishing procedural order for appointing and conducting an expertise, examination and evaluation of expert conclusion.

It is substantiated in the article that the existing legal regulation of the issue at stake does not satisfy current requirements of competitive litigation, broadens judicial discretion in terms of appointing expertise thus endangering equality of the parties and appearing to be one of the reasons for adoption of ungrounded judicial acts.

In the present article, based on the norms of procedural legislation of RA, case law of the Cassation Court of RA, materials of judicial practice as well as taking due consideration the achievements of domestic and foreign science of civil procedure, the notions of judicial expertise and expert conclusion, the grounds and order of appointing an expertise, margins of judicial discretion, judicial peculiarities of composition, introduction, examination and evaluation of expert conclusion have been made subject to comparative legal and institutional-systematic analysis. Numerous shortcomings of the current Civil Procedural Code of RA are revealed and main directions for improvement of the civil procedural institution of judicial expertise are substantiated.